

**Jørgen Primdahl i Simon Swaffield (ur.)
GLOBALISATION AND
AGRICULTURAL LANDSCAPES.
Change Patterns and Policy Trends in
Developed Countries**

**Cambridge University Press, New York,
USA, 2010., 275 str.**

Zbornik radova »Globalizacija i poljoprivredni krajobrazi. Obrasci promjena i politički trendovi u razvijenim zemljama« dio je Cambridgeovih publikacija pod nazivom »Studies in Landscape Ecology« (*Istraživanja krajobrazne ekologije*), koje objavljuje od 2002. Do sada je, uz ovaj posljednji, izašlo još pet naslova: »Key Topics in Landscape Ecology« (2007), »Issues and Perspectives in Landscape Ecology« (2005), »Ecological Networks and Greenways« (2004), »Transport Processes in Nature« (2004) i »Integrating Landscape Ecology into Natural Resource Management« (2002). *Krajobrazna ekologija* proučava, kako se navodi na službenim stranicama »International Association for Landscape Ecology«, »prostorne varijacije krajobraza pomoću različitih mjernih postupaka«. Istražuje biofizičke i socijalne uzroke i posljedice heterogenosti krajobraza.

Krajobrazna ekologija je uvelike inter- i trans-disciplinarna« (www.landscape-ecology.org). Zbornik koji je pred nama pokušava povezati ideje globalizacije, promjena u ruralnom krajobrazu i održivosti, te istražiti koje posljedice ovi procesi ostavljaju na globalne političke i ekonomske trendove. Pod »razvijene zemlje« misli se na zemlje članice OECD-a (*Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj*) »koje su se obvezale na demokraciju i tržišno gospodarstvo« (www.oecd.org).

Zbornik sadrži trinaest znanstvenih radova, od kojih je većina bila predstavljena na »2007 World Congress of the International Association for Landscape Ecology« održanom u Wageningenu u Nizozemskoj. Prva četiri rada predstavljaju svojevrsan »analitički okvir« (xii), pregled teorijskih pristupa proučavanju krajobraza. Sljedećih dvanaest radova su istraživanja slučaja pojedinih zemalja, između ostalog Švicarske (El Benni/Lehmann, 73-93), Novog Zelanda (Swaffield, 95-125), Portugala (Pinto-Correia, 127-147), komparativna analiza Danske, Portugala i Novog Zelanda (Primdahl, 149-167), Estonije (Palang/Printsmann, 169-184), koja nije dio OECD-a, ali u kojoj se mogu uočiti »značajne promjene zbog liberalizacije i privatizacije kolektivne poljoprivrede od početka 1990-ih« (xiv), SAD-a (Iverson Nassauer, 185-200), Nizozemske (Hidding/Pleijte, 201-223) i Japana (Yokohari/Amati et al., 225-243). U posljednjem poglavlju urednici zbornika povezuju obrađene teme i daju ideje za nova istraživanja te iznose pitanja kojih se trebaju dotaknuti donositelji političkih odluka, a koje se tiču krajobraza i ekologije, ne samo u zemljama obrađenim u Zborniku već i šire.

Zbornik ne obuhvaća nijednu zemlju iz područja bivše Jugoslavije, koje nisu dio OECD-a, ali ipak, poput Estonije, predstavljaju vrlo zanimljivo i bogato područje za izučavanje promjena u krajobrazu, potaknutih političkim promjenama iznutra (prijelaz na demokratsko uređenje i tržišnu privredu), ali i izvana (glokalizacijski procesi – istovremeno naglasak na heterogenost krajobraza i biološku i kulturnu raznolikost te homogenizaciju zbog sve jačih globalizacijskih i modernizacijskih pritiska). Iako se određene sličnosti promje-

nama koje se odvijaju u Hrvatskoj mogu naći u svim navedenim zemljama, prema suvremenim trendovima u poljoprivredi najbližnje su upravo Estonija i Portugal, koje ćemo stoga ovdje i detaljnije prikazati zbog njihove potencijalne zanimljivosti našim čitateljima.

Portugal je u sedmom poglavlju obradila autorica Teresa Pinto-Correia, ugledna stručnjakinja za pitanja krajobraza koja je izdala nekoliko knjiga o portugalskom, ali i drugim mediteranskim krajobrazima. Portugalski krajobrasi »imaju prepoznatljiv identitet u Europi, ekološki su uravnoteženi te imaju iznimno bogatu biološku raznolikost i estetsku vrijednost«. No, problem s kojim se susreću u Portugalu su »nestabilni uvjeti poljoprivredne strukture i prakse« (127). Iako poljoprivredna struktura još uvijek postoji, to je više zbog tradicionalnog osjećaja povezanosti ljudi sa zemljom ili financijske potpore koju su uspjeli dobiti, nego zbog postojanja dugoročnog plana razvoja koji bi osigurao sigurniju budućnost ruralnih krajobraza (127). Zajedno sa suradnicima, autorica je 2006. i 2008. provela nacionalno istraživanje koje je rezultiralo svojevrsnom tipologijom portugalskih krajobraza. Istraživala je »postojeće karakteristike i novije trendove promjene« uzimajući u obzir tri aspekta: pokrivenost tla – gusto urbana preko šumskih i miješanih do poljoprivrednih područja; poljoprivredni sektor – male farme do velikih farmi s ekstenzivnim poljoprivrednim sustavima; i socioekonomska dimenzija zajednice – urbana i dinamična područja, preko mladih i industrijaliziranih, do područja s nekvalificiranim stanovništvom. Indikatori su odabrani na temelju relevantnosti i dostupnosti. Definirana su četiri su tipa portugalskog

ruralnog krajobraza: 1) proizvodna i specijalizirana poljoprivreda s visokom profitabilnošću; 2) ekstenzivna poljoprivreda s visokom ekološkom kvalitetom; 3) poljoprivreda povezana s planiranjem i očuvanjem; te 4) poljoprivreda kao usluga u ruralnim područjima. Autorica napominje da postoji trend ka »post-proizvodnoj dinamičnoj poljoprivredi gdje bi se ruralno sagledalo kao konzumerski prostor, a priroda kao komoditet«, dok »prijelaz na dinamični ruralni razvoj, koji bi se više temeljio na višefunkcionalnosti i povezanosti između različitih funkcija ruralnog krajobraza se nije uspio u potpunosti nametnuti kao rješenje« (145). OECD ističe »višefunkcionalnost« ruralnog krajobraza kao cilj (129), no autorica upozorava da je deagrarizacija realitet kojeg trebamo biti svjesni u svim mediteranskim zemljama danas. »Potrebna su nova znanja koja će povezati ove dvije funkcije [višefunkcionalnost i povezanost] u budućnosti« (130). Tek vraćanjem veze između poljoprivrede, ruralnosti i prostora, te preispitivanju njihovog položaja u smislu nečega više od komoditeta, usprkos globalizacijskim tendencijama i smanjivanju dotacija za poljoprivredu, ali i nečega više od nekadašnjeg tradicionalnog viđenja, čini se da možemo biti na tragu prihvatljivijem rješenju. Rješenje autorica vidi u povezivanju različitih aspekata krajobraza, kao što ona čini u svom vrlo detaljnom tipologiziranju (*land use, agricultural sector i community*), pri donošenju odluka. Slične probleme uočila su i istraživanja ruralnog krajobraza u Hrvatskoj: a) nedostatak jasne tipologije ruralnog krajobraza i modernizacijskih promjena koje su u njemu odvijaju i b) sve veće tendencije ka deagrarizaciji bez jasne buduće vizije.

Estonija se suočila sa sličnim problemima kao Hrvatska, zbog uvođenja novog, demokratskog uređenja, te prijelaza sa centralizirane na tržišnu ekonomiju. Autori Hannes Palang i Anu Printsman analiziraju nastale promjene s obzirom na: političko-socijalni kontekst, sastav i strukturu krajobraza, djelatnosti i funkcije krajobraza te sliku seoskog života (169). S obzirom na političko-socijalni kontekst, autori upozoravaju na određene probleme koji su nastali podjelom nekada zajedničkog zemljišta, koje je bilo u kolektivnom vlasništvu, na privatne manje parcele. Jedan od problema je često velika udaljenost vlasnika od svojih parcela, te njihova neprofitabilnost, kao i manjak vještina ili interesa vlasnika da se brinu za svoja zemljišta, pa ona vrlo često ostaju neobrađena i propadaju (169), kako autori i pokazuju kroz studiju slučaja Lähthea (175-179). Sastav krajobraza se također uvelike promijenio pod utjecajem reformi koje su dovele do značajne depopulacije ruralnih prostora te urbanizacije (169), proces značajan i kod nas. Ovo je posljedično dovelo i do napuštanja poljoprivrednih zanimanja, proizvodnje te, ponovno, napuštanja i zapuštanja obradivih zemljišta (169, 174-175). Tradicionalne ruralne djelatnosti i s tim povezane funkcije krajobraza također su se promijenile. Sve je više urbaniziranog ruralnog prostora, s urbanim kulturnim sadržajima poput agro-turizma, tematskih parkova, muzeja, prostora namijenjenih turistima, dok je sve manje poljoprivrednih djelatnosti (170). Dobar primjer je Lähthe kao selo koje je izašlo u susret modernizaciji gradnjom nove cestovne infrastrukture s predviđenim prostorom za bicikliste i pješake, gradnjom tzv. »open-air« muzeja (na otvorenom), kao i onih klasič-

nijih koji žele pokazati nekadašnji seoski način života, te više elitističkih rekreacijskih centara poput golf igrališta i jahanja na konjima (175-179). Sve ovo dovelo je do pozitivnog pomaka u vraćanju populacije na selo, pa čak i dolaska dijela urbane populacije koji tu nalaze svoju budućnost u uslužnim zanimanjima i većim kućama izvan grada. Četvrta posljedica promjena u Estoniji, promjena slike ruralnog načina života, autori prikazuju kroz još jednu studiju slučaja, Setumaau, područje oko 300 km udaljeno od glavnog grada Tallinna, smješteno dijelom u Estoniji, a dijelom u Rusiji. Globalizacijski i modernizacijski procesi toliko su promijenili ove ruralne krajobrazne da iako ih ljudi još uvijek smatraju prirodnijima i netaknutijima od gradskih, sve su dalje od prirode s kojom su bili usko povezani. Urbanizacija dovodi do brojnih vizualnih promjena u Setumaai koje više ne odgovaraju tradicionalnoj slici ruralnog krajobraza: turistima se predstavljaju šetnje u šumi, branje bobica i gljiva, te narodne zabave, ali samo kao predstava nekadašnjeg komunalnog života (180); mnoge su kuće propale jer nitko dugo u njima nije živio, a ljudi koji ih sada otkupljuju im vrlo često u potpunosti mijenjaju tradicionalnu arhitekturu (180); napuštena su polja i manjak je tradicionalnih poljoprivrednih zanimanja te je sve veći broj turista što je također promijenilo ne samo sliku već i zvuk sela, čemu također svjedočimo i u Hrvatskoj.

Zaključak autora ovog članka jest da moramo prihvatiti da se nijedan krajobraz danas nije uspio oduprijeti globalizaciji, iako se ponekad to pokušava prikriti re-tradicionalizacijom ili stvaranjem slike tradicionalnog koja se prezentira u javnosti, ili velikim naporom da se moderno

bar donekle »prekroji« kako bi se dovelo u dijalog s tradicionalnim umjesto da ga u potpunosti zamijeni.

Urednici Zbornika na kraju posljednjeg članka »Patterns of change, policy dilemmas and research questions« (*Oblici promjena, problemi oko donošenja odluka i teme za istraživanja*) daju zaključak cjelokupnom Zborniku. Autori ističu da Zbornik treba pokazati: 1) potrebu za poboljšanjem razumijevanja odnosa između čovjeka i okoliša koji se odvija uvijek unutar određenog tipa krajobraza, posebno pod utjecajem brzih promjena kroz koje krajobraz danas prolazi (267); 2) potreba za boljim razumijevanjem biofizičkih i regulatornih odnosa između geografski udaljenih krajobraza, ali koji prolaze kroz slične probleme. Upravo zbog ovoga kroz čitanje ove knjige naišli smo na brojne primjere s kojima se Hrvatska može poistovjetiti, te bi bilo dobro da kod nas postoji više istraživanja o sličnim pitanjima koja bi se onda povezala s drugim europskim državama u traženju zajedničkih rješenja; 3) identifikacija smjera u kojem se promjene krajobraza kreću danas kako bismo bolje razumjeli njihovu sposobnost i mogućnost prilagodbe i otpora sve nesigurnijim globalnim kretanjima; 4) potrebna su lokalne i komparativna istraživanja odnosa urbano-ruralno; te 5) potrebno je bolje razumijevanje institucijskih potreba i prilika koje se pružaju kroz tržišno gospodarstvo i politike održivosti, a koje uključuju razvoj novih modela upravljanja koje bi lakše povezivale institucije s prostorom u kojem se njihove aktivnosti odvijaju (267-268).

Smatramo da je Zbornik vrlo uspješno pokazao osnovne teze koje urednici i navode u zaključku. Još uvijek nema konačnih rješenja na ova pitanja, ali da bi se do njih

moglo doći, treba uzeti u obzir sve aspekte i aktere koji su uključeni, kako političke, socijalne tako i ekološke, ali i percepciju ljudi koji svakodnevno žive na određenim prostorima i u krajobrazima, te na temelju detaljne analize donositi uravnotežene odluke. Globalizacijski utjecaji i gospodarski napredak ne treba pokušavati zaustaviti jer je to u krajnjoj liniji i nemoguće, ali je potrebno postaviti određene granice njegovog apsolutnog širenja i neupitnog iskorištavanja resursa, a pod time mislimo i na krajobraze. Ovaj Zbornik vrlo pažljivo pokušava ocrtati te granice, dajući zanimljive argumente o razlozima za ili protiv određenih promjenama krajobraza uzevši u obzir različite socijalne, kulturne, gospodarske, političke i konačno ljudske faktore. Iz tog razloga vrijedan je kao priručnik svima koji se žele baviti ovim promjenama i u Hrvatskoj te kao odlična komparativna studija u drugim zemljama Europe i svijeta.

Tijana Trako

Michael G. Maudlin i Marlene Baer (ur.)
THE GREEN BIBLE
HarperCollins Publishers, SAD, 2008.,
1312 str.

Tiskana na recikliranom papiru, koristeći ekološki prihvatljivu sojinu tintu, *Zelena Biblija* poseban naglasak daje onim odlomcima Biblije koja govore o brizi za okoliš. Na uvodnim stanicama posebno mjesto zauzima *Pjesma Stvorova* sv. Franje Asiškog koja nas želi ispuniti osjećajem »bratstva« prema svim stvorenjima koja je